

КАТТАҚЎРҒОН ШАҲРИДАГИ XIX-XX АСР САРМОЗОР ГУЗАР МАСЖИДИ МЕЪМОРЧИЛИГИ ВА УНИНГ АСЛ ҚИЁФАСИНИ САҚЛАБ ҚОЛИШ МАСАЛАЛАРИ

ЯРАШЕВ ФОЗИЛБЕК. СОБИР ЎҒЛИ,

Самарқанд давлат архитектура-қурилиш университети таянч докторанти (PhD).

Аннотация: Ушбу мақолада Каттақўрғон шаҳрида XIX-XX аср бошида қурилган Сармозор гузар масжидининг архитектуравий ечими, меъморчилиги, бадиий безаклари ва унинг ҳозирги қиёфасини сақлаш масалалари шунингдек, малакали мутахассислар томонидан консервация ва реставрация қилиш масалалари тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар: масжид, қабристон, Каттақўрғон, Сармозор гузар, консервация, реставрация, хонақоҳ.

Аннотация: В данной статье рассматриваются архитектурное решение, архитектура, художественное убранство Сармазарской гузарской мечети, построенной в городе Каттакурган в начале XIX-XX веков, и вопросы сохранения ее современного облика, а также вопросы консервации и реставрации. квалифицированными специалистами.

Ключевые слова: мечеть, кладбище, Каттакурган, Сармазар гузар, консервация, реставрация, ханакаҳ.

Annotation: This article discusses the architectural solution, architecture, artistic decorations of the Sarmozor guzar mosque built in Kattakorgan in the early 19th-20th centuries, and the issues of preserving its current appearance, as well as issues of conservation and restoration by qualified specialists.

Key words: mosque, cemetery, Kattakurgan, Sarmozor guzar, conservation, restoration, khanakah.

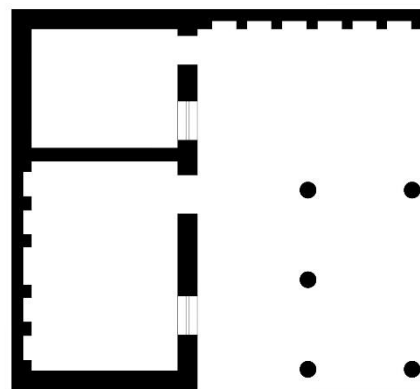
Қириш. Бугунги кунга келиб, кичик ўрта шаҳарларимизда XIX-XX аср бошида қурилган масжидлар мавжуд. Мазкур масжидларнинг аксарияти фойдаланилмай келинмоқда. Ана шундай масжидлардан бири Каттақўрғон шаҳрида жойлашган Сармозор гузар масжидидир. Мазкур масжидларни биз, консервация, реставрация, регенерация қилиш орқали, кичик ўрта шаҳарларимизда ҳам туризмни ривожланиб, маданий меърос объектларимизни, асл қиёфасида келажак авлодга етказиб беришимиз зарур.

Асосий қисм. Сармозор гузар масжиди, Каттақўрғон шаҳрининг шарқий қисмида шаҳар кўрғонининг ташқарисида, шаҳар қабристони ёнида жойлашган. Шунинг учун ҳам, маҳалла, масжид номи, Сармозор деб аталган.

Сармозор гузар масжиди, шимолий томонидан маҳалла марказини кўча кесиб ўтган. Масжид жанубидан катта ариқ оқиб ўтган. Масжид атрофи очик бўлиб, унинг шарқий томонида ҳовлиси ва ҳовузи бўлган. Таъкидлаш лозимки, масжиднинг маҳалла тарҳида жойлашувида бир неча омиллар назарда тутилган. Масжиднинг катта ариқ бўйида жойлашиши, масжид ҳовузига сув оқиб кириши, масжиднинг кўча бўйида жойлашиши, маҳалла аҳолига келиш қулай бўлган ҳамда маҳалладан ўтган меҳмон ва йўлбчиларни ҳам масжидга кириши назарда тутилган. Умуман олганда, масжид атрофининг очик бўлганлиги, унинг атрофдаги дарахтлар ва ҳовузнинг бири-бирига ҳамоҳанг бўлиб кетиши, маҳалла кўркига ўзгача тантанаворлик бағшлайди. Масжиднинг ўзи баланд жойда қурилган. Бу тадбир ҳам, масжид умумий кўринишига янада чирой бағшлайди.

Таъкидлаш жоиски, мазкур масжид биноси бир неча бор бузилган ва қайта қурилган. Бизга эски масжид биноси тарҳи ва тузилиши маълум эмас. Ҳозирги масжид биноси 1910 йилда ушбу маҳаллада ёшовчи Олимбой ўз сармоясидан қурдирган [1].

Масжид тарҳда тўғри тўртбурчак шаклда бўлиб, шарқий ва жанубдан айвон билан туташтирилган. Масжид хонақоси ташқи ўлчамлари 5.6 х 7.5 метрни, бино баландлиги эса полдан шифтгача 5.2 метрни ташкил қилади. Масжид интерьерлари деворларида равоқсимон тоқчалар ўрнатилган.

"Сармозор гузар" масжиди 1 0 1 2 3 4 5

1-расм. Масжид тарҳи. (муаллиф чизмаси)

Масжид меҳробии ғарбий деворга туташган бўлиб, меҳробнинг икки томонидан равоқсимон тоқчалар ишланган. Хонақоҳ шифти текис шаклда ёпилган бўлиб, бундай шифтлар одатда Самарқандда кўп учрайди [3].

Хонақоҳнинг шимоли-шарқий томонида кичикроқ хона-хужра мавжуд бўлган. Бир пайтлар хужра хонақоҳ таркибида бўлган, кейинчалик эса иккига бўлинган деган фикрга келамиз.

Масжид айвони икки қаторли устунли бўлиб, айвоннинг шимолий қисми девор билан ўралган. Масжид айвонининг томонлари хар-хил узунликда бўлганлиги сабабли, биринчи ораликда 4та, иккинчида 2 та устунга эга. Устунлар уймаколик услубида ишланиб нақшлар билан безатилган.

2,3-расм. Масжиднинг ҳозирги умумий кўринишлари. (муаллиф фотоси).

Таъкидлаш лозимки, масжид ўзининг типологияси бўйича Воронина таърифлаган гузар масжидлар турига киради. Маҳалла ёки гузар масжидлари нафақат кундалик беш вақт намоз учун мўлжалланган, балки бу масжиднинг ўзига хос ижтимоий маркази ёки унинг алоҳида аҳолиси билан боғлиқ воқеалар муҳокама қилинадиган учрашув жойи бўлган: тўйлар, дафн маросимлари ва бошқалар, [2]

Масжид деворлари, пишган ғиштдан кўтарилган. Масжид шифти болорли, тўсинли, васса жуфт шаклда ёпилган. Устунлари ёғочдан анъанавий халқ меъморчилиги услубида қурилган. Умуман олганда, масжид композицион ечими, устунларларнинг уймакорлик услубида нафис дид билан ишланганлиги билан ўзгача гўзалликка эришилган.

Хулоса. Тадқиқодларимиздан шуни хулоса қилишимиз мумкинки: Сармозор гузар масжиди бошқа шаҳарлардаги масжидлар билан фарқи шундаки масжид ёнида шаҳар қабристони бўлганлиги; масжиднинг маҳалланинг марказида жойлашиши; устунларининг нафис дид билан ишланганлиги; Шунингдек ўзининг архитектуравий ечими билан маҳалла композициясидан муҳим ўрин тутган.

Юқоридаги келтирилган тадқиқодларимиздан келиб чиқиб, қуйидаги таклифларга изн беради: масжид биносини проект реставрация, реконструкция қилиш; обиданинг меъморий яхлитлиги асраб қолиш. Шунингдек, ушбу иншоотни юқори малакали даражада илмий-амалий тадқиқ этиш, муҳофаза қилиш, асрашга ўз ҳиссамизни қўшиш ҳамда илмий тадқиқот натижаларига асосланган ҳолда малакали реставраторларни жалб этиш масалаларини амалга ошириш лозим.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Абдуҳақимов Ш. Каттақўрғон тарихидан лавҳалар. Тошкент, 2016.
2. Воронина В. Л. Народные традиции архитектуры Узбекистана, М., 1951.
3. Зоҳидов П. Ш. Самарқандская школа зодчих. Ташкент, 1965.